

9. Sidor-Piekarska, B. (2010), *Wczesna interwencja jako wspomaganie rozwoju dziecka z trudnościami rozwojowymi i udzielanie wsparcia jego rodzicom*, [w:] *Roczniki Pedagogiczne* 2.1 (2010), Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.

10. Zmuda, E. (2016), *Kilka uwag o potrzebie wczesnej diagnozy i stymulacji dziecka w pierwszych latach życia*, [w:] *Wybrane problemy opieki i edukacji dzieci do trzeciego roku życia*, rozdział 5, red. Kopaczyńska Iwona, Olczak Agnieszka, Fundacja Edukacja - Demokracja - Rozwój, Zielona Góra.

Netografia

11. <https://rwi.psoni.org.pl/> (dostęp z dnia 15.04.2023)

12. *Early Childhood Intervention. Analysis of situations in Europe. Summary Raport* 2005. European Agency for Development in Special Needs Education

Вікторія КАРХУТ
(Дрогобич, Україна)

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчальна діяльність сучасного молодшого школяра, спрямована на здобуття певних знань і власний розвиток, відбувається в багатовимірному соціумі та в умовах Нової української школи. Дослідники пишуть про багатогранність, або мозаїчність, колективу молодших школярів, яка виявляє себе в розбіжності їхніх статусів за національною, релігійною, статевою, соціальною ознаками та в різнотипності їхніх фізіологічних можливостей [3, 57]. Організація якісної освіти передбачає узгодженість дій учасників освітнього процесу та їхні толерантні взаємини у таких системах взаємодії, як «учень-учень», «учитель-учень», «учень-учитель», «учень-батьки», «батьки-учень», «батьки-учитель», «учитель-батьки».

Ця обставина підштовхує педагогів (О. Безкоровайна, М. Євтух, В. Заслуженюк, А. Капська, Л. Коваль, О. Мудрик, О. Орловська, В. Тернопільська та ін.) до пошуку шляхів ефективного розв'язання проблеми виховання толерантності. Невипадково у Доповіді ЮНЕСКО «Освіта для 21 століття» серед основних завдань освіти впродовж життя названо завдання навчитися жити разом, що передбачає розуміння іншого й відчуття взаємозалежності, виконання спільних проєктів і готовність до врегулювання конфліктів в умовах поваги цінностей плюралізму, порозуміння, миру, усвідомлення потреб і поглядів інших людей, знання й поцінування інших культур [1, 53].

Молодший шкільний вік дослідники визнають сенситивним (чутливим) щодо виховання толерантності, адже в дитини закладаються основи світогляду (світосприйняття), самосвідомість і моральні якості; відбувається оволодіння регіональною культурою, формуються настанови і стереотипи поведінки та мислення; змінюється співвідношення нервових процесів збудження й гальмування, що є основою для самоконтролю й свідомої саморегуляції поведінки; проявляється інтерес до ознайомлення з представниками інших культур; закладаються у процесі виконання спільних завдань основи кооперативного спілкування в дитячому колективі.

Поняття «толерантність» формувалося протягом віків і поступово накопичувало різноманітні значення, щоб у всій повноті відповідати вимогам сучасності. Український педагогічний словник визначає його так: «толерантність (від лат. *tolerans* 'терплячий') – «терпимість до чужих думок і вірувань» [2, 332], тобто таке ставлення до інших людей із оточення, під час якого людина визнає, що інші можуть думати чи діяти інакше, ніж вона сама. «Толерантність, – записано у Декларації принципів толерантності, – це те, що уможлиблює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» [4, 12]. Толерантність – це також активна життєва позиція, сформована на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини.

І. Сухопарова, узагальнивши визначення філософії, соціології, психології, педагогіки, так уточнює сутність поняття толерантність: це «інтегративна моральна якість особистості, в основі якої лежить ціннісне ставлення до інших людей, до себе, навколишнього середовища»; вона «виявляється в доброзичливості, чуйності, співчутті, співпереживанні, терпимому ставленні, повазі до інших людей незалежно від їхніх поглядів, звичок, характеру, темпераменту, національної та релігійної належності»; її характеризує прагнення досягти взаємної злагоди [5, 9].

Розрізняють такі функції толерантності: 1) креативну: забезпечує можливість творчого перетворення дійсності; 2) регуляторну: орієнтує на збереження стосунків рівноправності, поваги, свободи; 3) виховну: забезпечує успішну соціалізацію; 4) культурозберігальну: забезпечує збереження й примноження культурного досвіду групи, етносу, суспільства; 5) психологічну: слугує основою для нормалізації психологічної атмосфери в групі, суспільстві; 6) соціально-комунікативну: забезпечує конструктивне спілкування з представниками різних груп; 7) феліцитологічну: сприяє усвідомленню власної індивідуальності, відчуття щастя (задоволення) від спілкування з іншими.

Основним чинником, що впливає на розвиток толерантності молодших школярів, є їхнє включення в середовище школи як особливого соціального простору, для якого характерними є соціальна й культурна структурованість, наявність ключових осіб (педагогів, вихователів), значне зростання інформаційних потоків пізнавального й загальнокультурного характеру. Виховання в молодшого школяра почуття толерантності відбувається за такими напрямками 1) усвідомлення принципів взаємозалежності і взаємодоповнюваності як провідних у людських взаєминах; 2) залучення до культури різноманітних народів світу; 3) виховання поваги до представників різних соціокультурних груп – на рівні сім'ї, класу, школи, середовища спілкування тощо.

Підручники з української мови для початкової школи містять доволі багатий матеріал для формування структурних елементів толерантності в учня початкової школи. Ідеться насамперед про прислів'я і приказки, вміщені на їхніх сторінках. Наприклад, у підручнику «Українська мова. 4 клас» М. Захарійчук дітям запропоновано до виконання на домашнє завдання вправу 164 з завданнями: «Прочитай прислів'я, розкриваючи дужки. Спиши прислів'я, поставивши прикметники в потрібному роді, числі і відмінку».

(Порожній) бочка торохтить, а (повний) мовчить. (Гіркий) правда (солодший), як (солодкий) брехня. (Гострий) словечко коле сердечко. (Добрий) слово багато важить (Нар. тв.).

Можна запропонувати завдання для виконання за бажанням, як-от: «Сформулюйте на основі цих прислів'їв поради для своїх друзів-третьокласників під назвою «Будь відповідальною людиною»».

За опанування мовних явищ на матеріалі художніх творів, молодші школярі, сприймаючи позицію автора, мають змогу зіставити її зі своєю й на цій основі здійснити переоцінку власних цінностей, навчаються співчувати іншим людям, переживати за них і радіти їхнім перемогам і здобуткам. Крім того, у процесі читання й обговорення творів відповідної тематики вони знайомляться з такими важливими поняттями, як совість, альтруїзм, егоїзм, пізнають їхню сутність, навчаються бути людиною емпатійною, ввічливою, доброзичливою.

Отже, уроки української мови володіють доволі широким набором засобів для реалізації завдань із формування толерантної особистості. Це і об'єкти матеріальної й духовної культури, і спеціально організована педагогом діяльність учнів, і відповідні методи навчання й виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкоровайна О.В. Виховання толерантності як важливий фактор реалізації особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2007. Вип. 34. С. 53–57.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ «Либідь», 1997. 374 с.

3. Горват М.В. Педагогічні умови виховання толерантності в молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2014. Випуск 34. С. 57–60.

4. Декларація принципів толерантності: Проголошена та підписана 16 листопада 1995 року. *Віче*. 2002. № 11. С. 12–13.

5. Сухопара І.Г. Формування толерантності у молодших школярів у позаурочній діяльності: автореф. дис. ... кандидата пед. наук, спеціальність: 13.00.07. Умань, 2017. 18 с.

Марія КІСІЛЬ, Олена КРАВЧЕНКО-ДЗОНДЗА

(Дрогобич, Україна)

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ОСНОВ МОВЛЕННСВОЇ КУЛЬТУРИ

Актуальність дослідження зумовлена, по-перше, очевидним зниженням рівня загальної мовленнєвої культури молодших школярів, для яких характерна тестова і кліпова свідомість [2]; по-друге, завданнями, що наразі постали перед сучасною школою у зв'язку з розвитком Нової української школи (вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди; здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування) [3]; по-третє, назрі-